

Doğu Karadeniz Bölgesi Dokumalarında Tespit Edilen Figürlü (Hayvan/İnsan) Motifler Üzerine Bir Deneme*

An Essay on The Figured (Animal/Human) Motifs in Eastern Black Sea Regional Weavings

Keziban Selçuk

Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Oltu Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü
email: kselcuk@atauni.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3460-4457>

Hüseyin Yurttaş

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü
email: hyurttas@atauni.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3968-5321>

*Bu çalışma, "Doğu Karadeniz Bölgesi Dokumaları" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

for Authors & Researchers

Bu makale bilimsel etik ve kurallara uygun hazırlanmış ve intihal incelemesinden geçirilmiştir. Etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Atf (APA 6)/To cite this article

Selçuk, K., & Yurttaş, H. (2020). Doğu Karadeniz bölgesi dokumalarında tespit edilen figürlü (hayvan/insan) motifler üzerine bir deneme *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(45), 558-569. doi: <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.749006>

Makale Gönderim Tarihi/Received: 07/06/2020

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 07/10/2020

Makale Yayın Tarihi/Published: 22/10/2020

Research Article/Araştırma Makalesi

Öz

Motifler toplumun kültürel yaşantısını, geçmişten günümüze taşıyan unsurlardır. Bu nedenle geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bir köprü görevi üstlenmişlerdir. El sanatlarında yer alan motifler, insanın yaşadığı ortam ve şartlara bağlı olarak toplumun ifade etmek istediği duygu ve düşüncelerini aktaran sessiz anlatım biçimleridir. Özellikle halı ve düz dokumalarda kullanılan bazı motifler, dokuyucunun toplumun değer yargılarından dolayı ifade edemediği (sevgi, evlilik, çocuk isteme) duygularını dile getirmekte ve bu düşüncesini, dokumalarında kullandığı motifler vasıtasıyla yapmaktadır. Bu nedenle motifler toplumun aynası gibidir. Motifler, Orta Asya'dan Anadolu'ya göçlerle birlikte gelmiş ve günümüze kadar dokumalarda Türk kültürün bir parçası olarak kullanılmıştır.

El sanatlarında kullanılan motifleri geometrik, bitkisel, figürlü (hayvan/insan), sembolik, tasvir ve yazı olarak gruplandırmak mümkündür. Bu çalışmada, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yapılan saha çalışması sonucunda tespit edilen dokumalarda yer alan motiflerin tasnifinin yapılması sonucunda görülen figürlü (hayvan/insan) motifler incelenmiştir. Bu dokumalarda akrep, ejder, yılan, kuş, koçboynuzu, kazayağı ve İnsan/elbelinde motiflerin kullanıldığı görülmüş, fotoğraf ve çizimleriyle desteklenerek ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Figürlü Motifler, Akrep, Ejder, Yılan, Koçboynuzu, Kazayağı, Elbelinde

Abstract

Motifs are the elements that carry the cultural life of a society from past to the present. Therefore, they have served as a bridge between past, present and future. The motifs in handicrafts are silent expressions that convey the thoughts and feelings that the society wants to express depending on the environment and conditions in which people live. Some motifs, especially used in carpets and plain weaves, express the feelings that the weaver cannot express (love, marriage, asking for children) due to the value judgment of the society and makes this idea through the motifs used in their weaving. Therefore, motifs are like a mirror of society. Motifs came with migrations from Central Asia to Anatolia and have been used as a part of Turkish culture in weavings until today.

It is possible to group the motifs used in handicrafts as geometric, floral, figured (animal/human), symbolic, depiction and writing. In this study, figured (animal/human) motifs, which are seen as a result of classification of the motifs in the weavings determined as a result of the field study in the Eastern Black Sea Region, were examined. In these weavings, scorpion, dragon, snake, bird, ram, crowbar and human/hands on hips motifs were used, and were supported with photos and drawings.

Keywords: Figured Motifs, Scorpion, Dragon, Snake, Ram Horn, Crowbar, Hands on hips

1. Giriş

Motifler toplumun kültürel yaşantısını, geçmişten günümüze taşıyan unsurlardır. Bu nedenle geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bir köprü görevi üstlenmişlerdir. Toplumların örf, adet, gelenek ve yaşam biçimlerinin aynası olarak o toplumun kültür dilini oluşturmaktadır (Sert ve Susuz, 2018, s. 155). Motifler, insanın yaşadığı ortam ve koşullarla paralel olarak, kültür, gelenek, inanç ve düşünce gelişimlerinin okunabildiği eserlerdir (Erdönmez, 2017, s. 239). Orta Asya'dan çıkarak konargöçer kültürü benimseyen Türkler gittikleri yerlerde yaşayan toplumların kültürlerinden de öğeleri benimseyerek kültür etkileşimi sonucunda çok zengin bir kültürün ve motif zenginliğinin de sahibi olmuşlardır. El sanatlarında kullanılan motifleri geometrik, bitkisel, figürlü (hayvan/insan), sembolik, tasvir ve yazı olarak gruplandırmak mümkündür. Bu çalışmada figürlü motifler incelenerek Doğu Karadeniz Bölgesi'nde üretilen dokumalarda yer alan motiflerden örneklerle konu desteklenecektir.

2. Yöntem

Bu çalışmada Doğu Karadeniz Bölgesi dokumalarında tespit edilen figürlü (hayvan/insan) motifler ele alınmış olup, Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Rize ve Trabzon il, ilçe ve bazı mahallelerinde saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bölgede üretilen dokumaların fotoğrafları çekilmiş, bunlar üzerinde yer alan motiflerin çizimleri yapılmıştır. Bu dokumalarla ilgili bilgiler, yöre insanıyla görüşmeler yapılarak elde edilen veriler kullanılarak değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalarda bu bilgiler fotoğraf ve desen çizimleriyle desteklenmiştir.

Figür, güzel sanatlar alanında, tasvir edilen, tabiatta var olan ya da hayal edilen her tür varlık ve nesnenin genel adı olarak tanımlanmaktadır. Tabiata uygun gerçekçi bir anlatımla ifade edildiği gibi, stilize edilerek, soyutlanarak hatta hayvan ve bitki biçimlerine dönüştürülerek hayal ürünü boyutlar kazandırılarak da resmedilmektedir (Akpınarlı ve Üner, 2017, s. 632). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tespit edilen dokumalarda, akrep, ejder, yılan, kuş, koçboynuzu, kazayağı ve insan/elibelinde motiflerin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tespit edilen dokumalarda, akrep, ejder, yılan, kuş, koçboynuzu, kazayağı ve insan/elibelinde motiflerin kullanıldığı gözlemlenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Akrep Motifi

Akrep ve yılan gibi sürüngenler hem Anadolu'da hem de Orta Asya Türk kültüründe yer ve toprakla birlikte düşünülmüş, yeraltı güçlerinin veya kötülüğün sembolü olarak ele alınmıştır (Arıkan, Soydemir, Çapar, Karakelle ve Çameli, 2017, s. 96). Yeryüzündeki en eski hayvanlarından olup, ölümcül sokmaları nedeniyle kurak bölgelerde yaşayan insanların korkulu rüyası olmuştur. Bu nedenle Anadolu'da yapılan dokumalarda kullanılan akrep motifi, dışarıdan gelebilecek kötülöklere karşı korunma amacıyla kullanılan motiflerden biridir. Anadolu'da akrebin yağmuru önlediğine ve yağmur duasından önce yakılırsa bereket olacağına inanılmaktadır (Diler ve Gallice, 2018, s. 176). Motifin, şeytanın ruhunu temsil ettiği ve kötülüğü uzaklaştırdığına inanılmaktadır. İnsanlar akrep biçiminde takıları kullanarak veya akrep kuyruğunu üzerlerinde taşıyarak korunduklarına inanmaktadırlar. Dokumalarda da kullanılan akrep motifinin aynı anlamı taşımasının yanında, kötülük, koruma, acı ve kederin sembolü olmuştur (Akpınarlı ve Arslan, 2018, s. 64). Anadolu'da dokunan keçe ve kilim, dokuma tekniği nedeniyle, akrebin üzerinde zorlukla yürüdüğü bir yüzeyi oluşturmaktadır. Bu dokumalar, zehirli hayvanların üzerinde yürümesini engellediği için çadır ve toprak ev denilen Türkmen Çadırı ve Kara Çadırların zemininde hem ısınma hem de korunma amaçlı kullanılmıştır (Erbek, 2002: 154). Anadolu el sanatlarından olan dokumacılıkta akrep motifinin zemin ve bordürde kendisine yer bulduğu görülmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yapılan saha çalışmasında, Artvin'in Şavşat ilçesinde tespit edilen 55x75 cm ebadında ve XX. yüzyılda dokunan halı yastığın zemininde bulunan eşkenar dörtgenlerden oluşan madalyonlar içinde akrep motifi bulunmaktadır (Görsel 1-Motif 1). Yusufeli ilçesinde bulunan 60x90 cm olan kilim yastığın zeminde eşkenar dörtgenlere ayrılmış olup, bu alanlar içinde akrep motifine yer verildiği görülmektedir (Resim 2-Motif 2).

Görsel 1. Halı yastık, 55x75 cm, XX. yüzyıl, motif 1. akrep motifi

Görsel 2. Kilim yastık, 60x90 cm, XX. yüzyıl, motif 2. akrep motifi

Akrep motifinin kullanıldığı diğer bir dokuma ise Bayburt merkeze bağlı Harmanözü Mahallesi'nde tespit edilmiştir (Görsel 3). XX. yüzyılda dokunan 41x85 cm ebatlarındaki kilim yastığın zeminindeki eşkenar dörtgenlerin içinde bu motife yer verildiği görülmektedir (Motif 3). Akrep motifi, Gümüşhane'nin Şiran ilçesine bağlı Sögütalan Köyü'nün Argu Mahallesi'ndeki Argu Camii'nin mahfilinde kullanılan bir kilim yolluğun zemin motiflerinden biri olarak dokunmuştur (Görsel 4). Bu kilimin zemini yatay bantlardan meydana gelmekte ve bantlardan birinde yine akrep motifi bulunmaktadır (Motif 4).

Görsel 3. Kilim yastık, 41x85 cm, XX. yüzyıl, motif 3. akrep motifi

Görsel 4. Kilim yolluk, 315x170 cm, XX. yüzyıl, motif 4. akrep motifi

3.2. Ejder Motifi

Ejder, Türk kültür medeniyetinde sık görülen bir hayvan türü olup, Sümer efsanelerinden olan Gılgamış destanlarında ölümsüzlük otunu yemesinden dolayı ilk defa söz edilmiş, Asklepios'da çift başlı yılan olarak ortaya çıkıp şifa dağıtmaktadır (Bayram, 1998, s. 65). Ejder, mitolojik bir hayvan olup, yer ve gök ejderi olarak iki cinse ayrılmaktadır. Düşünceye göre, ilkbaharda yer ejderi yerin altından çıkarak "kök-luu" adı verilen gök ejderinin özelliklerine bürünmekte, kanatları, boynuzları ve pullarının değişimi tamamlandıktan sonra bulutların arasına karışarak yağmurun yağmasına sebep olmaktadır (Balci, 2012, s. 47). Ejder olarak bilinen bu figür, aslan pençeli, kartal kanatlı, yılan kuyruklu, vücudu balık pul ile kaplı, ağızından ateş çıkan bir varlık olarak tasvir edilmiştir.

Türk kültüründe daha çok mitolojik bir motif olarak bilinmekte ve Anadolu-Türk halı ve düz dokumalarında geometrik bir çerçeve içinde veya serbest biçimde dokunmaktadır (Deniz, 2010, s. 58). XVII. yüzyıla ait Çin bulut motifli Uşak halısı ile Sivrihisar Şeyh Baba Yusuf Camii'nden getirilmiş bir başka Uşak halısında da ejder figürü stilize olarak dokunmuştur (Gönüllü, 2017, s. 6). Türk Halı sanatında XV. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmış, bordürde, mihrapta, mihrap kemerlerinde, ayetliklerde ve zeminde kullanılmıştır. Tüm Anadolu halı ve kilimlerinde sık sık görülen ejder motifi, bazen yatık (S) biçiminde, kıvrımlar yaparak uzanırken, bazen de çift başlı, başları aşağı doğru sarkık, korkunç bir yaratık şeklinde görülmekte, çok başlı, çok kollu çirkin görünümlü bir yaratık gibi ya da yılan şeklinde tasvir edilmektedir. Anadolu-Türk sanatında, saray süslemesinden mezar taşına kadar, her yerde görülen bu motif, taş, ahşap, alçı, maden, çinide de kullanılmaktadır. Bütün bu malzemelerde, halı ve düz dokuma yaygınlardaki formlara benzer biçimde stilize edilerek uygulanmıştır. Anadolu'da, bolluk, bereket, sağlık, şifa sembolü olarak bilinmektedir (Yılmaz, 2015, s. 157). Osmanlı padişahlarının kaftanlarında kullanılan kumaşlarda bulut şeklinde görülen motif, yeraltı dünyasının hâkimi, kötülüklerin engelleyicisi, mabetlerin koruyucusu olarak düşünülmüş ve günümüzde üretilen dokumalarda da varlığını sürdürmüştür.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yapılan saha çalışmalarında tespit edilen düz dokumalarda ejder motifine rastlanmaktadır. Bayburt'ta tespit edilen ve XVIII. yüzyılda dokunmuş olan 200x400 cm ebatlarındaki yer yaygısının bordürlerinde ejder motifi sıralanmıştır (Görsel 5-Motif 5). XIX. yüzyıla ait 200x350 cm ebadındaki yollukta da yer alan motiflerden biri ejder olup, dokumanın zemininde oluşturulan yatay bantlar içerisinde kullanılmıştır (Görsel 6-Motif 6).

Görsel 5. Kilim yer yaygısı, 200x400 cm, XVIII. yüzyıl, motif 5. ejder motifi

Görsel 6. Kilim yolluk, 200x350 cm, XIX. yüzyıl, motif 6. ejder motifi

Araştırma kapsamında yer alan ve düz dokumalarında ejder motifinin görüldüğü illerden biri de Gümüşhane'dir. Kelkit ilçesinde tespit edilen zilli kiliminin yatay bantlara ayrılmış zemininde kullanılan ve yörede "çift perli" olarak bilinen motif aslında ejder motifinden başkası değildir (Görsel 7-Motif 7). Kelkit ilçesinin Kızılcıca Köyü'nde bulunan bir diğer zilli kilimi de aynı kompozisyon şemasına sahip olup, yine batlardan bazılarında çift perli yani ejder motifinin yer aldığı görülmektedir (Görsel 8-Motif 8).

Görsel 7. Zilli kilimi (yer yaygısı), 200x 300 cm, XX. yüzyıl motif 7. ejder motifi

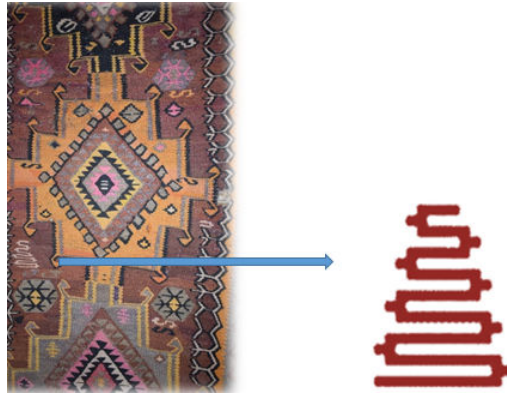
Görsel 8. Zilli kilim (yer yaygısı), 120x350 cm, XIX. yüzyıl, motif 8. ejder motifi

3.3. Yılan Motifi

Yılan, tarihi süreçte hem tanrı olarak kabul edilip saygı duyularak tapınılmış hem de insanın cennetten çıkarılmasının suçlusu görülerek şeytan olarak kabul edilip lanetlenmiştir. Yılan, hayat-ölüm, zehir-panzehir, erkek-kadın, uğur-uğursuzluk, sağlık-saadet, akıl-duygu, sevgi-nefret, ruh-madde, iyilik-kötülük, iyi şans-kötü şans gibi karşıt güçleri bir arada bulundurup, yüklenen bu anlamlarla dünyanın en esrarengiz yaratıklarından olup, Anadolu’da ilk çağlardan beri kutsal sayılmakta, ona karşı korkuyla karışık saygı duyulmaktadır (Ölmez, 2010, s. 5; Şavkar, 2019, s. 49). Bazı yılanlar uğurlu, bazıları uğursuz sayılmaktadır. Çift başlı yılan hekimlikte zehir-panzehir birliğini ifade etmektedir. Anadolu’da yılanın hazine bekçisi olduğuna inanılmakta ve hazine avcıları genellikle yılanın bulunduğu yerlerde arama yapmaktadırlar. Yılanın değiştirdiği derisi büyücülükte kullanılmakta ve ölmüş yılanın gözleri çıkartılarak nazarlık yapılmaktadır. Anadolu’da yılanın, sevdiği insana sadık olduğu düşünülmekte, düşmanına ise kin güttüğüne inanılmaktadır (Erbek, 2002, s. 144).

Yılan çeşitli sanat eserlerinde kuvveti, ölümsüzlüğü ve dünyanın yaratılışını simgeleyen önemli bir motif olarak görülmektedir. Dokumaların kompozisyon düzenlemelerinde özenle kullanılan bu motif, zikzak, bulut ve ejder biçiminde uygulanmaktadır. Yılan motifi, el sanatlarında ve dokumalarda yaşamı simgeleyen bir motif olarak kullanılmaktadır. Bu motif Azerbaycan ve Anadolu halılarında sıkça kullanılmış, Azerbaycan’da daha çok resimsel biçimde işlenirken, Anadolu’da “S” veya “yatık S” harfi şeklinde kıvrımlar yaparak uzanır ya da çift başlı, başları aşağı doğru sarkık, bazen de yılan şeklinde tasvir edilmektedir (Ölmez, 2010, s. 7). Ege ve İç Anadolu Bölgesi’nde dokunan halılarda kullanılan yılan motifi, sağlığı ve kötülöklere karşı gücü simgelemekte, siyah yılan ise bolluk ve bereket anlamı taşımaktadır. Bu motif, düz dokumalarda da çok görülen bir süsleme olup, çift ya da yanyana durur biçimde yer almaktadır. Anadolu düz dokumalarında “yılan” veya “eğri” denilen motif, Ayvıcık ve Yuntdağı yöresinde dokunan zililerde zikzak şeklinde dokunmakta ve “yılan dolandı” adı verilmektedir (Deniz, 2000, s. 194). Yılan, Orta Asya Türk inanışında yer ve yeraltının simgesi olmuş, Anadolu’da da geçmişten günümüze yeraltı ile ilgili inançların etkisiyle dokumalarda kötülüğü sembolize etmiştir. Yılanın öldürücü ve zehirli özelliği, çadırlarda yaşayan göçebe Türkmenler için bir korku unsuru olarak görülmüş ve bu korkunun sonucu, dokumalarda da korunma amaçlı bir motif biçiminde ortaya çıkmıştır (Ölmez, 2010, s. 14).

Doğu Türkistan, Orta Asya, Sümer, Hitit, Frig, Asur, Urartu, Grek, Roma, Bizans, Sasani, İslam, Selçuklu ve Osmanlı kültürlerinde ebedilik, ebedi bekçilik, koruyuculuk anlamında ikonografik sembol olarak kullanılan yılan motifine, Bayburt’ta bulunan madalyonlu kompozisyon düzenlemesi olan yollukta da uygulanmış olup, madalyonların dışında kalan zemin boşluğunda kıvrımlardan oluşmuş biçimde dokunduğu görülmektedir (Görsel 9-Motif 9). Bu yollukta bir kez kullanılan yılan motifinin koruyuculuk maksadıyla dokunmuş olabileceği düşünülmektedir.

Görsel 9. Kilim yolluk, 120x450 cm, XX. yüzyıl, motif 9. yılan motifi

3.4. Kuş Motifi

Kuş, dokumalarda ayak izleri ve kanatlarıyla yer alırken, bazen de olduğu gibi, stilize edilerek ya da figüratif haliyle kullanılmıştır (Diler, Gallice, 2018: 134). Anadolu sembolizminde kuş motifi, ayrıcalıklı bir yere sahip olup, çeşitli kuşlar motif olarak el sanatlarında yer almıştır. Kuş motifine, kültürler arasında farklı yaşam tarzları ve geleneklerden kaynaklanan bazen olumlu bazen olumsuz anlamlar yüklenmiştir (Akpınarlı ve Arslan, 2018, s. 4). Baykuş, karga gibi kuşlar uğursuz, güvercin, kumru, bülbül gibi kuşlar uğurlu sayılmaktadır. Kuş bazen, mutluluk, sevgi ve sevinci ifade ederken bazen de uçuş özelliğinden dolayı ölen kişinin ruhuyla bağdaştırılmaktadır. Bilgelik, zeki ve çevik düşüncüyü ifade eden kuş, haber ve özlemi sembolize etmektedir (Çeşmeli, 2015, s. 70).

Türklerin kuşlarla ilgili inançları hakkındaki bilgiler, VIII. yüzyıl öncesi Türk ve Çin kaynaklarından edinilmektedir. Türk yazılı kaynaklarından 731 yılında ölen Kül Tigin için hazırlanmış olan mezar yazıtında, Kül Tigin’in uçup gittiği kaydedilmiştir. Bu yazıt, Kül Tigin’in öldükten sonra kuşa dönüşüp göğe yükseldiğine ve

gökte hayattaki gibi yaşayacağına inanıldığını göstermekte olup, Türklerin ölümden sonraki hayata inandıklarına da işaret etmektedir (Çeşmeli, 2015, s. 70). Orta Asya Türk inancına göre, ölünün ruhunun “kuş gibi göğe uçtuğuna” inanılmaktadır (Akpınarlı ve Arslan, 2018, s. 5). Ölen kişiyi ve ruhunu kuşun temsil ettiği düşünülmektedir. Çin inancına göre de kuşun, ölen kişinin ruhuyla bağlantısı bulunmakta ve bu inanç tarihi kaynaklarda sıkça görülmektedir. Bu ifadelerden Erken Orta Çağ’da, doğu ve batı Türklerine ait mezar duvarlarında, mezar taşlarında görülen doğal kuş figürlerinin ölen kişinin ruhunu temsil ettiği düşüncesi oluşmuştur (Çeşmeli, 2015, s. 74). Kutsal saydıkları kuşların yardımıyla doğduklarını ve öldüklerinde ruhlarının göğe yükseldiğini ve tekrar onların yardımıyla doğduklarını düşünmektedirler (Akpınarlı ve Arslan, 2018, s. 5).

Kartal, gökyüzünü temsil eden bir kuş olup, yerle gök arasında aracılık yapan kutsal bir hayvan olarak kabul edilmiştir. Kuş motifine eski Anadolu yerleşim yerlerinden Çatalhöyük’te ortaya çıkarılan duvar panolarında, insanlara saldıran kartal ve akbaba benzeri bir hayvan, Alacahöyük’ün giriş kapısının iki yanında duran sfenkslerde ise çift başlı kartal olarak görülmektedir. Kuş motiflerinin çok kullanıldığı kültürlerden biri Hititler, diğeri Anadolu Selçuklularıdır (Erbek, 2002, s. 192).

Türklerde kartal koruyucu bir ruh olarak yer almış, savaş aletlerine ve devlet sembollerine yansımıştır. Devlet yönetiminde çift başlı kartal, doğu ile batının hâkimi veya yer ile göğün temsilcisi, kurultayda hakanı veya sultanı temsil etmiştir (Kalafat, 2013, s. 42). Türk mitolojisinde kuvvet-kudret sembolü olarak bilinen kartal, özellikle Büyük Selçuklu dönemi seramiklerinde kullanılmıştır. Anadolu Selçuklularında hükümdar sembolü olarak görülmüş, taçkapı ve benzeri yerlerde, çini, taş, maden, kilim ve kumaşa sevilerek uygulanmıştır (Deniz, 2010, s. 62).

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yapılan saha çalışmasında, Bayburt’un Aydıntepe ilçesine bağlı Baksı Köyü’ndeki Baksı Müzesi’nde bulunan kilim seccadenin kırmızı zemininde hem köşebentlerde hem de mihrap içinde stilize biçimde dokunmuş kuş motifi bulunmaktadır (Görsel 10-Motif 10).

Görsel 10. Kilim seccade, 75x120 cm, XX. yüzyıl, motif 10. kuş motifi

3.5. Koçboynuzu Motifi

Koçboynuzu motifinin kökeni Anadolu’da tarih öncesi dönemlere rastlamaktadır. İlk önce boynuzlu hayvanların mağara duvarlarına natüralist biçimde çizimleri yapılmış, daha sonra bu hayvanların stilize olarak boynuzları resmedilmiştir. M.Ö. 2600 yılına tarihlendirilen en eski koçboynuzu örneği, Laussel Venüsü’nün elinde tuttuğu bereket boynuzu olarak bilinmekte, bereket ve doğurganlığın ifadesi olarak kabul edilmektedir. Anadolu’da Neolitik dönemin en eski yerleşkelerinden olan Çatalhöyük’te yapılan kazılarda boğa, geyik ve koç resimlerine rastlanmıştır. Yerleşik düzene geçilmesiyle birlikte boğa ve koç, erkekliğin, gücün ve kuvvetin sembolü olmuş, tarımla beraber toprağın bereketi önemli hale gelmiş ve kadın ile toprak birbiriyle özdeşleşmiştir. Anadolu mitolojisinde, gücün koç ve boğanın boynuzlarında olduğuna inanılmaktadır (Kayabaşı, Bozkurt ve Özkoca, 2016, s. 45; Alp, 2009, s. 50). Göller bölgesinde, Burdur kenti yakınlarında, neolitik yerleşim yeri olan Hacılar’da, M.Ö. VI binli yılların ikinci yarısından kalma çok sayıda seramik üzerinde koçboynuzu tasvirlerine rastlanmaktadır. Bu tasvirler kilimlerde kullanılan motiflerle benzerlik göstermektedir (Diler ve Gallice, 2018, s. 76).

Koçboynuzu motifi, bereket, kahramanlık, güç ve erkeklik sembolü olarak ana tanrıçadan sonra ya da onunla birlikte kullanılmaya başlandığı düşünülen motiflerden biridir. Boynuz sembolü her zaman güç ve kuvvetin simgesi olan erkekle bağdaştırılmıştır. Anadolu el sanatlarında, halı, kilim ve diğer dokumalarda, koçboynuzu motifinin kullanılması, dokumacılığın başladığı tarihlere kadar uzanmaktadır. Bu motif, koçun önden, yandan ve tepeden görünüşü, spiral, hilal gibi şekillerde stilize edilerek oluşturulmuş ve elde edilen biçimler dokumalara aktarılmıştır (Erbek, 2002, s. 30). Anadolu'nun her yerinde yaygın olarak görülen koçboynuzu motifi, yörelere göre, "boynuzlu yarış, boynuzlu, gözlü koçbaşı" gibi değişik isimlerle ifade edilmiştir. Koçboynuzu motifi, Gordion'da Frigyalılara ait bir tümülüste M.Ö. 800 yıllarına ait bir bronz koçbaşı heykeli üzerinde görülmüştür. Mezar taşları üzerinde de koçboynuzları, spiral biçimde oyularak yapılmıştır (Bayraktaroğlu, 1991).

Koçboynuzu motifi, araştırmacılar tarafından doğum ve çoğalma ile ilgili motifler grubunda ele alınmaktadır. Üretkenlik, güç ve erkekliği temsil eden koçboynuzu motifi aynı zamanda, dokuyan kişinin de çok mutlu olduğunu ifade etmektedir (İlden ve Anvarova, 2019, s. 670). Koç, eski Türklerde Tanrı'ya sunulan kurbanlık hayvanlardan biri olduğundan dolayı, gök ile bağlantılı sayılıp, kutsallıkla bağdaştırılmıştır. Şamanizm'de koyun ve koçun kötü ruhlardan koruyucu özelliğinin olduğuna inanılmaktadır. 12 Hayvanlı Türk Takviminde de görülen koç ve koyun, hanedan arması olarak da kullanılmıştır (Erol Çalışkan ve Kabak, 2019, s. 94).

Anadolu'da kullanılan bereket ve bolluk sembolünün benzerleri, Avrasya bozkırlarındaki çeşitli kurganlarda da ortaya çıkarılmıştır. Bu kazılarda elde edilen keçe, halı ve kilimlerde dağ tekesi, koç, koçboynuzu motiflerine rastlanmaktadır. Pazırık halısında yer alan dağ tekesi motifi daha sonraki yıllarda Türk halıcılığının en çok kullanılan süslemelerinden biri olmuştur. Kurganlardan ortaya çıkarılan at koşum takımlarında ve diğer metal eşyalarda da koçbaşı motifinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Hun kurganlarında mumyalanmış cesetlerin üzerinde stilize dağ koyunu-koçu motifinin bulunduğu dövmelere rastlanmıştır. Bu motifin ev eşyalarında sevilerek kullanıldığı kurgandan çıkarılan eşyalarda da gözlenmiştir. Motif, "boynuzlu yanış", koçlu yanış", "gözlü koç ve koçbaşı" gibi isimlerle de bilinmektedir (Akpinarlı ve Arslan, 2018, s. 65).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yapılan saha çalışmalarında Artvin ve Gümüşhane'de tespit edilen dokumalarda koçboynuzu motifine rastlanmıştır. Artvin'in Şavşat ilçesine bağlı Kocabey Köyü Camii'nde bulunan halı seccadenin mihrabında koçboynuzu motifi dokunmuştur (Görsel 11-Motif 11). Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine Bağlı Kızılcık Köyü'nde bulunan zilli kiliminde görülen kurbağacık motifinin, koçboynuzu olduğu ve bu motifin yörede kurbağacık olarak adlandırıldığı belirlenmiştir (Görsel 12-Motif 12).

Görsel 11. Halı seccade, 100x160 cm, XX. yüzyıl, motif 11. koçboynuzu motifi

Görsel 12. Zilli kilim yer yaygısı, 120x350 cm, XIX yüzyıl, motif 12. kurbağacık (koçboynuzu)

Artvin'in Şavşat ilçesi Kocabey Köyü'nde tespit edilen duvar sergisinin bordüründe yan yana sıralanmış koçboynuzu motifi yer almaktadır. Motifin içinde ise stilize çiçeklerin dokunduğu görülmektedir (Görsel 13-Motif 13).

Görsel 13. Kilim duvar sergisi, 143x363 cm, motif 13. koçboynuzu motifi

3.6. Kazayağı

Kazayağı motifi, hayat ağacı motifinin bazı yörelerde kullanılan adı olup, sürekli gelişen, cennete yükselen hayatın, dikey sembolüdür (Ölmez ve Aydoğan, 2008). Artvin'in Şavşat ilçesinde tespit edilen kilim dokuma yer yaygısındaki sekizgen madalyonların birinde ana motif olarak kullanılmıştır (Görsel 14-Motif 14). Bu motifin yine stilize biçimde Bayburt'taki kilim yollukta da yer aldığı görülmektedir. Bu dokumada ise zeminle bordürü birbirinden ayıran bir motif olarak uygulanmıştır (Görsel 15-Motif 15).

Görsel 14. Kilim yer yaygısı, 118x337 cm, XIX. yüzyıl, motif 14. kazayağı motifi

Görsel 15. Kilim yolluk, 120x450 cm, XX. yüzyıl, motif 15. kazayağı motifi

3.7. İnsan/Elibelinde Motifi

İnsan motifi, düşünen ve üreten güçlü varlığın sembolü olarak günümüze kadar gelmiş, Hitit, Urartu, Frig duvar kabartmalarında kullanılan tanrı, savaşçı, tanrıça gibi değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır (Erbek, 2002, s. 60). İnsan ve özellikle kadın figürü, Anadolu sembolizminde kullanılan, doğurganlığı nedeni ile birçok eşyada yer aldığı gibi tekstillerde de sıkça kullanılan bir motiftir. Tekstiller üzerindeki insan figürleri, yaşanan olayları, korkuları, sevinçleri ve tanrıya yaklaşma duygularını anlatmaktadır. Bunları ifade eden insan motifi, M.Ö. 600.000 yıl önce mağara duvarlarında görülmüş olup, günümüze kadar her şekilde çizilmiş, dokunmuş ve resmedilmiştir. En eski insan figürünün kullanıldığı dokumanın, Pazırık halısı olduğu bilinmektedir (Erdönmez, 2017, s. 240). Halının dış kalın bordüründe, ata binmiş vaziyette ve her biri diğerinden farklı insan figürleri bulunmaktadır.

Paleolitik dönemde, insanoğlu somut bir kavram olarak düşünülmüş ve üç boyutlu biçimde heykellerle ifade edilmiştir. Bu kavramın soyut ve simgesel olarak ifade edilmesi gerektiği düşünülerek sembollerle anlatılma yoluna gidilmiş ve mağara duvarlarına resmedilmişlerdir.

Anadolu insanının inançları hakkındaki ilk bilgileri, neolitik dönemde yaşayan insanlar vermektedir. Neolitik dönemde, yerleşik hayata geçen ve bugünkü yaşamın temelini atan insanoğlu, dini inançları hakkında da bilgilerin aktarıldığı eserlerini günümüze bırakmıştır. Neolitik Dönemi en iyi yansıtan Çatalhöyük'te, Orta Anadolu'da, M.Ö.7000'in sonlarından M.Ö. 6000'in ortalarına kadarki, insanın kültürel ve düşünsel gelişimi izlenmektedir. Çatalhöyük'te bugüne kadar yapılan kazılarda, değişik kültür katlarına yayılmış 40 tapınak ortaya çıkarılmış olup, bunların süslemelerini oluşturan duvar resimleri ve kabartmalar tıpkı üst Paleolitik dönemde insanların kullandıkları mağaraların duvarlarındaki kabartma ve resimlere benzemektedir. Çatalhöyük'ün tapınaklarının duvarlarında yer alan kabartma ve resimlerde doğum, yaşam ve ölüm olmak üzere üç ana konunun çizildiği görülmektedir (Erdönmez, 2017, s. 239). Anadolu'daki ölüm-doğum döngülü törenlerin, ruhun beden değiştirmesi gibi olguların, Şaman kültürünün devamı olduğu bilinmekte ve Anadolu'da yapılan dokumalarda kullanılan insan

figürü erkek ve kız çocuğu olarak tasvir edilmektedir (Erbek, 2002, s. 62). Dokuyan kişinin çocuk isteğini veya gurbetteki sevdiğini anlattığını ifade etmektedir (Akpınarlı ve Arslan, 2018, s. 66).

İnsan figürü Anadolu Selçuklu döneminde üretilen el sanatlarında, mimarisinde ve mezar taşlarında da kullanılmıştır (Erbek, 2002, s. 62).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tespit edilen ve Bayburt merkeze bağlı Harmanözü Mahallesi'nde bulunan kilim yastığın, eşkenar dörtgenlere ayrılmış zemininde, dokumanın orta bölümünde insan figürü dokunmuş, bu figürün arkasında küçük eşkenar üçgenlerden meydana gelen göz motifi yerleştirilmiştir (Görsel 16-Motif16).

Görsel 16. Kilim yastık, 40x90 cm, XX. yüzyıl, motif 16. insan motifi

Elibelinde diye adlandırılan motif, soyut figürlü bezemelerin en güzel örneklerindedir. Dişiliğin sembolü olarak kabul edilen elibelinde motifi, sadece doğurganlığı ve analığı simgelemekle kalmaz, aynı zamanda bereket, kısmet, uğur, mutluluk ve neşeyi de temsil etmektedir. İnsanlığın varoluşundan itibaren “ana” kavramı önemli olmuş, tüm canlıların toprak ve sudan olduğu görüşü oluşmuş ve Anadolu inançlarında da yaşam ve ölüm ayrılmaz bir bütün olarak kabul edilmiştir (Erbek, 2002, s. 12). Bu görüş tüm canlıların toprak ve sudan meydana geldikleri ifadesiyle de örtüşmektedir (Erol Çalışkan ve Kabak, 2019, s. 92). İlk insanlar ana tanrıçaya tapmaktaydılar. Ana tanrıça, doğurganlığın sembolü olmakla birlikte besleyici toprağın bereketini de temsil etmektedir (Diler ve Gallice, 2018, s. 66). Arkeolog ve paleontologlar tarafından ana tanrıça kültürünün başlama tarihinin kabul edildiği Paleolitik-Mezolitik döneme ait yerleşim yerlerindeki kazılarda, heykelcikler ortaya çıkarılmıştır (Erbek, 2002, s. 12). M.Ö. 8500 yıllarına kadar inen ve Neolitik Çağ'a ait ana tanrıça heykelcikleri ilk bereket sembolleri olmuştur. Anadolu'nun en büyük tanrıçası Kibele'nin sembolü olan bu motif, her dönemde doğurganlık ve bereketi simgelemektedir (Arıkan, Soydemir, Çapar ve Çameli, 2017, s. 97). Bu kültürün, Anadolu topraklarında, Mezopotamya'dan daha eski olduğu ve Anadolu'dan batıya yayıldığı kabul edilmektedir. Anadolu halı ve kilimlerinde görülen ve “elibelinde” adı verilen motif, arkeolojik kazıların yapıldığı Hacılar, Çatalhöyük ve Beycesultan gibi antik yerleşim yerlerinde çıkarılan heykelciklerle benzer özelliklerde olup, özellikle Selçuklu döneminden itibaren sıkça kullanılmıştır.

Anadolu'nun her il ve ilçesinde yapılan el sanatlarında bereket motifi olarak kullanılan elibelinde, “gelin kız, çocuklu kız, aman kız, kara döşem, kâküllü kız, çatmalı, eğerkaşı, turnakatarı, eli koynunda” gibi motiflerle de tanımlanabilmektedir (Erbek, 2002, s. 12). Bu motifin temelinde bulunan üçgen şekli Umay Ana'nın simgesi olup, halılarda bu motif, kadınların annelik isteğini, dualarını veya kucagında çocuğunun olduğunu temsil etmektedir (Paşayev, 2017, s. 414). Türkmenlerin giysisi olan üç etek formu, kız-kadın-ana olarak Kibele'nin üç halini simgelemektedir (Kayabaşı, Bozkurt ve Özkoca, 2016, s. 44). Motif, Selçuklu döneminde dokunan Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nde tespit edilen halıda geniş bordürde görülmektedir. Fustat'ta bulunan Abbasi devri halılarında ise gerçeğine çok yakın biçimde kullanılmıştır. Günümüzde de Anadolu'nun hemen her yerinde kullanılan elibelinde motifi, ana tanrıça inancının devamı niteliğinde olup, bu inancın günümüzdeki yansıması olarak düşünülmektedir. Motif hem bordürde hem de zemin süslemesinde görülmekte, bolluk ve bereketi simgelemektedir (Deniz, 2010, s. 61; Demiral, 2014, s. 25).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilen saha çalışması sırasında Artvin'in Yusufeli ilçesinde tespit edilen XX. yüzyılda dokunmuş 49x80 cm ebadındaki yastığın zemininde, akrep motifinin her iki yanında elibelinde motifi kullanılmıştır (Görsel 17-Motif 17). Bayburt'un Demirözü ilçesine bağlı Beşpınar Beldesi'ndeki Kenan Yavuz Kültür Evi'nde tespit edilen XIX. yüzyıla ait 250x 350 cm ebadındaki yer yaygısının zemininde, elibelinde motifi yan yana ve üst üste diyagonal biçimde sıralanmakta, kullanılan renklerle sonsuzluk prensibinin uygulandığı görülmektedir (Görsel 18-Motif 18).

Görsel 17. Kilim yastık, 49x80 cm, XX. yüzyıl, motif 17. elibelinde motifi

Görsel 18. Kilim yer yaygısı, 250x350 cm, XIX. yüzyıl, motif 18. elibelinde motifi

4. Sonuç

El sanatlarında kullanılan motifler, kültürün bir parçası olarak dokumalarda da kullanılmaktadır. Orta Asya'dan Anadolu'ya gerçekleştirilen göçler sonucunda Anadolu'nun Türkleşmesi gerçekleşmiş ve bu topraklara gelip yerleşen toplumlar, burada yaşam kültürlerini ihtiyaç duydukları dokumalarında da devam ettirmişlerdir. Duygu ve düşüncelerin yansımaları olan motifler, koruma, güç, kuvvet, kahramanlık, bolluk, bereket, uğur, kısmet, mutluluk, neşe, sevgi, sevinç, ölümü anlatan sembollerdir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yapılan saha çalışmasında özellikle Artvin, Bayburt ve Gümüşhane il ve ilçe ve köylerinde tespit edilen halı ve düz dokumalarda, akrep, ejder, yılan, kuş, koçboynuzu, kazayağı ve insan/elibelinde motiflerin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bölgede bulunan dokumalar üzerinde yer alan motifleriyle geçmişten gelen kültürün devam ettirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Günümüzde dokumacılık Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde olduğu gibi Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de giderek yok olmaya yüz tutmuş olup, bu geleneğin kaybolmaması için çeşitli projelerle devam ettirilmesi gerektiği kanısındayız.

Kaynakça

- Akpınarlı, H. F., & Arslan, A. (2018). İç Anadolu bölgesi düz dokuma yaygılardaki figürlü bezemelerin incelenmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(22), 60-76. doi: <https://doi.org/10.12981/motif.446>
- Akpınarlı, H. F., & Arslan, P. (2018). Kuş motifinin özellikleri ve kuş motifli döşemealtı halıları. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(3), 273-286. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/617312>
- Akpınarlı, H. F., & Üner, İ. (2017). İç Anadolu bölgesi halılarında görülen figüratif sembol ve motifler. *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 10(20), 630-651. doi: <https://doi.org/10.21602/sduarte.339715>
- Alp, K. Ö. (2009). *Orta Asya'dan Anadolu'ya kültürel sembollere giriş* (1. Baskı). Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Arıkan, B., & Soydemir, S. F., Çapar, L., Karakelle, A., & Çameli, T. (2017). *Antakya mobilyası "motiften koleksiyona"*. Antakya Mobilyacılığını Geliştirme Projesi (ANMOGEP). İstanbul: Scala Matbaa.

- Balcı, N. (2012). Türk halı sanatında mitolojik kaynaklı bazı motifler. *Ariş*, (8), 38-51. doi: <https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.38>
- Bayraktaroğlu, S. (1991). Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Halı-Kilim Tesbit ve Tescil Çalışmaları. Erişim adresi: <http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/895/Bayraktaro%C4%9Flu.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Bayram, S. (1998). Vakıflar Genel Müdürlüğü Halı Müzesi'nde bulunan hayvan figürlü halılarda ejderkaptumbağa-akrep-kertenkele figürü. *Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri* (s. 65-75) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çeşmeli, İ. (2015). Kök Türklerde ikonografik açıdan kuş figürleri. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Art-Sanat Dergisi*, 4, 67-80. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/92930>
- Demiral, B. (2014). *Isparta Müzesi envanterlerine kayıtlı düz dokuma çuvallar* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK tez veri tabanından erişildi (Tez No. 372116).
- Deniz, B. (2000). *Türk Dünyasında halı ve düz dokuma yaygıları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Deniz, B. (2010). Anadolu-Türk halı ve düz dokuma yaygılarında bazı motiflerin isimlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Akdeniz Sanat Dergisi*, 3(5), 51-74. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275301>
- Diler, A., & Gallice, M. A. (2018). *Kilimin sembolleri* (1. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San ve Tic. Ltd. Şti.
- Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük'ten günümüze Anadolu motifleri*. Ankara: Dumat Ofset Ltd.
- Erdönmez, C. (2017). *Antik Anadolu tekstilinde insan figürünün sembolik kullanımı*. IX. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresinde sunulan bildiri, İzmir.
- Erol Çalışkan, Ş. S., & Kabak, T. (2019). *Hayvancılık etrafında gelişen Silifke yöresi dokuma kültürü* (1. Baskı). Ankara: Gece Akademi.
- Gönüllü, A. B. (2017). Türk kültüründe ejderha figürü ve bir fakülte amblemi olarak uygulanması. H. Yalap (Ed.), *I. Uluslararası İpekyolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı* (s. 1-11) içinde. Nevşehir. Erişim adresi: https://www.academia.edu/39913986/T%C3%BCrk_K%C3%BClt%C3%BCr%C3%BCnde_Ejderha_Fig%C3%BCr%C3%BC_ve_Bir_Fak%C3%BClte_Amblemi_Olarak_Uygulanmas%C4%B1
- İlden, S., & Anvarova, A. (2019). *Ukrayna ve Türk sanatlarında görülen benzer sembol ve motifler*. XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresinde sunulan bildiri. Selçuk Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya.
- Kalafat, Y. (2013). *Türk halk inanmalarından hayvan üslubu'nda mitolojik devridayım 1*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kayabaşı, N., Bozkurt, H., & Özkoca, B. (2016). Çorum el sanatlarında kullanılan motifler ve anlamları. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 36-61. doi: <http://dx.doi.org/10.17218/husbed.43344>
- Ölmez, F. N. (2010). Dokumalarda yılan motifi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ART-E Dergisi*, 3(6), 1-21. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/193339>
- Ölmez, F. N., & Aydoğan, E. (2008). Yurtpınar (Antalya) Yöresi Dokumaları. 38. *ICANAS Kongresi Bildiriler-Maddi Kültür, II. Cilt* (s. 903-925) içinde. Ankara: T. C. Başbakanlık Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı Yayınları. Erişim adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%c3%96LMEZ-Filiz-Nurhan-AYDO%4%9eAN-Emel-YURTPINAR-ANTALYA-DOKUMALARI.pdf>
- Paşayev, N. (2017). *Orta Asya, Azerbaycan ve Anadolu halılarında stilize edilmiş insan figürleri*. V. Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumunda sunulan bildiri. Ankara.
- Sert, F. N., & Susuz, M. (2018). Geleneksel Türk motif örnekleri ile Amerika yerlilerinin ayakkabı desenleri arasındaki benzerlikler. *Kalemişi Dergisi*, 6(11), 155-174. Erişim adresi: <http://www.kalemisidergisi.com/makale/pdf/1524746784.pdf>
- Şavkar, F. (2019). *Devrek bastonunda kullanılan yılan motifinin Türk mitolojisi açısından incelenmesi*. XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresinde sunulan bildiri. Selçuk Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya.

Yılmaz, A. H. (2015). Çanakkale yöresi el dokumalarında motifler (biçim, içerik, anlatım). *Kalemîşi Dergisi*, 3(5), 147-167. Erişim adresi: <http://www.kalemisidergisi.com/makale/pdf/1430340643.pdf>

Kaynak Kişiler

Behçet Kaygusuz (55), Bayburt İli Harmanözü Köyü-Kilim ve Kilim Yastıklar (23.04. 2019).

Gündüz Atabek (?), Artvin İli Şavşat İlçesi-Kilim ve Şal (11.09.2019).

Hüsametdin Koçan (73), Baksı Müzesi kurucusu- Halı, Cicim (18.07.2019).

İbrahim Çelebi (52), Gümüşhane İli Kelkit İlçesi Halk Eğitim Merkezi Müdürü- Zilli Kilim, Heybe (10.07.2019).

Kenan Yavuz (?), Bayburt İli Demirözü İlçesi Beşpınar Beldesi Kenan Yavuz Kültür Evi Kurucusu- Halı ve Kilimler (24.04.2019).

Meryem Şenol (42), Artvin İli Şavşat İlçesi-Kilimler (11.09.2019).

Muzaffer Köse (54), Artvin İli Yusufeli İlçesi Koleksiyoner-Halı ve Kilimler (18.09.2019).

Ürkiye Hanım (?), Gümüşhane İli Kelkit İlçesi Kızılca Mahallesi- Zilli Kilim (10.07.2019).

Zümriye Aslan, Bayburt İli Harmanözü Köyü-Ehram Dokuma, Kıl Çuval, Kilim Yastık, Çul (23.04. 2019).

Görsel Kaynakçası

Görsel 1. [Artvin İli Şavşat İlçesi Beykonağı Oteli Halı Yastık Fotoğrafı]. (t.y.). Gündüz Atabek Koleksiyonu, Şavşat.

Görsel 2. [Kilim Yastık Fotoğrafı]. (t.y.). Artvin İli Yusufeli İlçesi Muzaffer Köse Koleksiyonu, Yusufeli.

Görsel 3. [Kilim Yastık Fotoğrafı]. (t.y.). Bayburt İli Harmanözü Mahallesi Zümriye Aslan Koleksiyonu, Bayburt.

Görsel 4. [Kilim Yolluk Fotoğrafı]. (t.y.). Gümüşhane İli Şiran ilçesi Söğütalan Köyü Argu Mahallesi Argu Camii Koleksiyonu, Gümüşhane.

Görsel 5. [Kilim Yer Yayıgısı Fotoğrafı]. (t.y.). Bayburt İli Öğretmenevi Koleksiyonu, Bayburt.

Görsel 6. [Kilim Yolluk Fotoğrafı]. (t.y.). Bayburt İli Öğretmenevi Koleksiyonu, Bayburt.

Görsel 7. [Zilli Kilim Fotoğrafı]. (t.y.). Gümüşhane İli Kelkit İlçesi Halk Eğitim Merkezi Müdürü İbrahim Çelebi Koleksiyonu, Kelkit.

Görsel 8. [Zilli Kilim Fotoğrafı]. (t.y.). Gümüşhane İli Kelkit İlçesi Kızılca Köyü (Ürkiye Hanım'ın Evi) Koleksiyonu, Kelkit.

Görsel 9. [Kilim Yolluk Fotoğrafı]. (t.y.). Bayburt İli Öğretmenevi Şark Köşesi Koleksiyonu, Bayburt.

Görsel 10. [Kilim Seccade Fotoğrafı]. (t.y.). Bayburt İli Aydıntepe İlçesi Baksı Köyü Baksı Müzesi Hüsametdin Koçan Koleksiyonu, Bayburt.

Görsel 11. [Halı Seccade Fotoğrafı]. (t.y.). Artvin İli Şavşat İlçesi Kocabey Köyü Camii Koleksiyonu, Artvin.

Görsel 12. [Zilli Kilim Fotoğrafı]. (t.y.). Gümüşhane İli Kelkit İlçesi Kızılca Köyü (Ürkiye Hanım'ın Evi) Koleksiyonu, Kelkit.

Görsel 13. [Kilim Duvar Sergisi Fotoğrafı]. (1960). Artvin İli Şavşat İlçesi Kocabey Köyü Camii Koleksiyonu, Şavşat.

Görsel 14. [Kilim Fotoğrafı]. (t.y.). Artvin İli Şavşat İlçesi Çayağzı Köyü Yaşar Yılmaz'ın Köy Evi Koleksiyonu, Şavşat.

Görsel 15. [Kilim Yolluk Fotoğrafı]. (t.y.). Bayburt İli Öğretmenevi Şark Köşesi Koleksiyonu, Bayburt.

Görsel 16. [Kilim Yastık Fotoğrafı]. (t.y.). Bayburt İli Harmanözü Mahallesi Behçet Kaygusuz Koleksiyonu, Bayburt.

Görsel 17. [Kilim Yastık Fotoğrafı]. (t.y.). Artvin İli Yusufeli İlçesi Muzaffer Köse Koleksiyonu, Yusufeli.

Görsel 18. [Kilim Yer Yayıgısı Fotoğrafı]. (t.y.). Bayburt İli Demirözü İlçesi Beşpınar Beldesi Kenan Yavuz Kültür Evi Koleksiyonu, Bayburt.